

Włodzimierz Kurek
Robert Faracik

Zakład Gospodarki Turystycznej i Uzdrawiskowej
Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej
Uniwersytet Jagielloński
30-387 Kraków, ul. Gronostajowa 7

**WYBRANE PROBLEMY
ROZWOJU TURYSTYKI
W KRAKOWIE
U PROGU XXI WIEKU**

**SELECTED ISSUES
IN THE DEVELOPMENT
OF TOURISM IN KRAKÓW
IN THE 21ST CENTURY**

Zarys treści: Początek XXI w. przyniósł znaczące zmiany w przebiegu zjawisk turystycznych w Polsce. Do głębokich przeobrażeń przestrzenno-funkcjonalnych pod wpływem turystyki dochodzi w dużych miastach. Kraków jako ośrodek turystyczny podlega procesowi intensywnego rozwoju turystycznego zarówno z punktu widzenia ruchu turystycznego, jak i bazy turystycznej. Tradycyjny ośrodek krajoznawczej turystyki krajowej zmienia współcześnie charakter w kierunku wielofunkcyjnego centrum turystyki międzynarodowej.

Słowa kluczowe: Kraków, turystyka, funkcja turystyczna, transformacja, problemy rozwoju.

Abstract: The tourism industry in Poland has experienced dramatic development at the beginning of the 21st c. Large cities have seen in-depth changes, both spatial and functional, from the impact of tourism. As one of Poland's most popular tourism centres, Kraków is undergoing a process of intensive tourism development. This traditional centre of domestic sightseeing is now changing into a multifunctional international tourist centre.

Keywords: Kraków, tourism, tourist function, transformation, development issues.

1. WPROWADZENIE

Dynamiczny rozwój ruchu turystycznego na świecie przyczynia się do znaczących zmian na obszarach recepcji turystycznej. Obszary wypoczynkowe oraz miasta o funkcji turystycznej podlegają licznym procesom przeobrażeń na skutek napływu turystów, inwestycji turystycznych i pobudzenia rozwoju gospodarczego.

Od początku lat 90. XX w. wyraźnie też wzrosła ranga Polski jako kraju recepcji międzynarodowego ruchu turystycznego, czemu towarzyszyło także wzmocnienie aktywności turystycznej Polaków. Najbardziej widoczne zmiany jakościowe i ilościowe w turystyce zachodzą w głównych miejscowościach turystycznych kraju, w tym przede wszystkim w miastach.

Pierwszoplanowe miejsce wśród polskich ośrodków turystycznych zajmuje Kraków, który wraz z Warszawą należy do najczęściej odwiedzanych miast przez turystów zagranicznych. Od dru-

1. INTRODUCTION

The dynamic development of global tourism has brought about an important change to tourism reception areas. Leisure areas and tourism cities have undergone numerous processes of change resulting from tourists, tourism investment and the stimulation of economic development.

Since the early 1990s, Poland's profile as a country receiving international tourists has risen, accompanied by increased tourist activity among Poles themselves. The most visible quantitative and qualitative changes may be seen in the major tourism centres in Poland, mostly in cities.

Alongside Warsaw, Kraków plays a leading role among such centres, as one of the cities most frequently visited by foreign tourists, and since the second half of the 1990s, Kraków has experienced an in-

giej połowy lat 90. XX w. Kraków podlega intensywnemu procesowi rozwoju turystycznego (MIKA, ROTTER 2005). Rozbudowa infrastruktury turystycznej, przyrost wielkości turystycznego ruchu przyjazdowego i przeobrażenia w jego strukturze przyczyniły się do zmiany charakteru funkcji turystycznej miasta. Nowe inwestycje turystyczne wzbogaciły przestrzeń miasta, a wzrastające zainteresowanie wśród turystów zagranicznych przyjazdami do Krakowa pobudza procesy modernizacyjne. Rezultatem „transformacji turystycznej” miasta jest wzrost jego znaczenia jako międzynarodowego ośrodka turystycznego i trwałe włączenie go do grona głównych miejskich centrów turystycznych Europy Środkowej.

Celem niniejszego artykułu jest ukazanie aktualnej specyfiki funkcji turystycznej Krakowa, z punktu widzenia atrakcyjności turystycznej miasta, wielkości i form ruchu turystycznego, rozwoju bazy noclegowej oraz warunków dostępności komunikacyjnej.

2. DOSTĘPNOŚĆ KOMUNIKACYJNA

Najważniejszą inwestycją, która przyczyniła się do otwarcia miasta na świat i rozwoju turystyki międzynarodowej w Krakowie była rozbudowa portu lotniczego Kraków-Balice. Zmodernizowany w 1995 r. Międzynarodowy Port Lotniczy im. Jana Pawła II w Krakowie-Balicach jest drugim pod względem wielkości w Polsce. Zapewnia bezpośrednie połączenia krajowe z Warszawą i Gdańskiem oraz międzynarodowe z 46 miastami Europy i Tel Awiwem, a od roku 1998 połączenia transatlantyckie z Nowym Jorkiem i Chicago. Na obszarze jego bezpośredniego oddziaływania, w promieniu 100 km od Krakowa, znajduje się ok. 7,9 mln mieszkańców, co odpowiada czasowi dojazdu ok. 90 minut od lotniska. Od 2004 r. port lotniczy Kraków-Balice wykorzystywany jest przez tzw. tanich przewoźników europejskich, za sprawą których ruch pasażerski w latach 2003–2007 wzrósł tu aż pięciokrotnie. W 2007 r. z usług krakowskiego portu lotniczego skorzystało ponad 3 mln pasażerów. Największy udział w przewozach przypadł na Ryanair (18,1%), Sky Europe (15,4%), Easy Jet (14,5%) oraz LOT (12,6%).

Na początku lat 90. XX w. w Krakowie rozbudowano dworzec kolejowy. Była to pierwsza z inwestycji szeroko zakrojonego projektu moderni-

tensive process of tourism development (MIKA & ROTTER 2005). The development of tourist infrastructure, as well as an increasing volume of incoming tourism and changes to its structure, have contributed to a change in the character of the city's tourism function. New tourism investments have enriched the urban space, while the growing interest of foreign tourists in Kraków has stimulated modernisation. The 'tourist transformation' of the city has resulted in its increasing importance as an international tourist centre, and it is now a permanent element of the network of major tourist centres in central Europe.

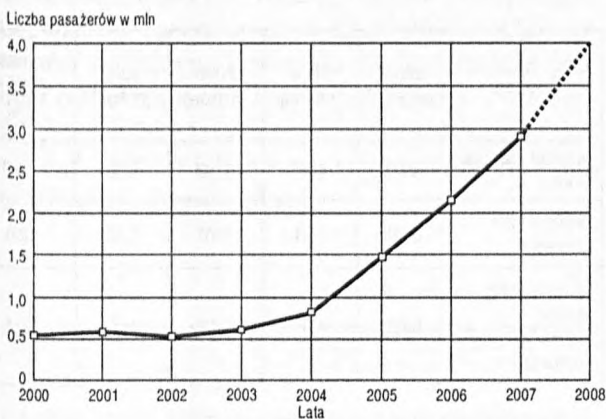
The aim of this article is to show the current specificity of the tourism function of Kraków, in terms of the city's attractiveness, the numbers and types of tourists, the development of tourist accommodation and transport access.

2. TRANSPORT ACCESS

A major investment, which has contributed to the opening of the city to the world and the growth of international tourism, has been the development of Kraków-Balice Airport. The John Paul II International Airport in Kraków-Balice, modernised in 1995, is the second largest airport in Poland. It offers direct connections with Warsaw and Gdańsk, as well as international flight connections with 46 cities in Europe and with Tel Aviv. Since 1998, it has also had transatlantic connections with New York and Chicago. The airport has a direct impact on around 7.9 million residents in an area reaching up to 100 km from Kraków, from which the airport may be reached within approximately 90 minutes. Since 2004, Kraków-Balice Airport has also been used by low-budget European airlines, which has resulted in a fivefold increase in passenger traffic in the years 2003–7. In 2007, over three million passengers used Kraków's airport services with the highest share in passenger flights being held by Ryanair (18.1%), Sky Europe (15.4%), Easy Jet (14.5%) and LOT (12.6%).

In the early 1990s, Kraków's railway station was modernised, the first ambitious

zacji i reorganizacji systemu transportowego miasta. Obecnie, dzięki rozbudowie sieci połączeń kolejowych Inter City oraz Euro City, przejazd z Warszawy do Krakowa trwa 2,5 godziny, a z Gdańska 6 godzin. Skróceniu uległ też czas przejazdu z Wiednia, Pragi, Bratysławy, Berlina i Budapesztu. Do poprawy warunków komunikacyjnych w mieście przyczyniła się również budowa części obwodnicy autostrady A4, która zapewnia wygodne połączenie ze Śląskiem i dalej z Niemcami, a w przyszłości także ze Lwowem.

Rys. 1. Liczba pasażerów korzystających z portu lotniczego Kraków-Balice w latach 2000–2007

planned investment project within the framework of the modernisation and reorganisation of the city's transport system. Currently, due to the development of Inter City and Euro City railway connections, it takes 2.5 hrs to travel from Warsaw to Kraków, and 6 hrs from Gdańsk, while journey times to Vienna, Prague, Bratislava, Berlin and Budapest have also been shortened. The construction of a section of the A4 bypass motorway has also contributed to the city's improved transport condition, as it provides a convenient connection with Silesia and further with Germany. In future, it will also provide a connection with Lvov.

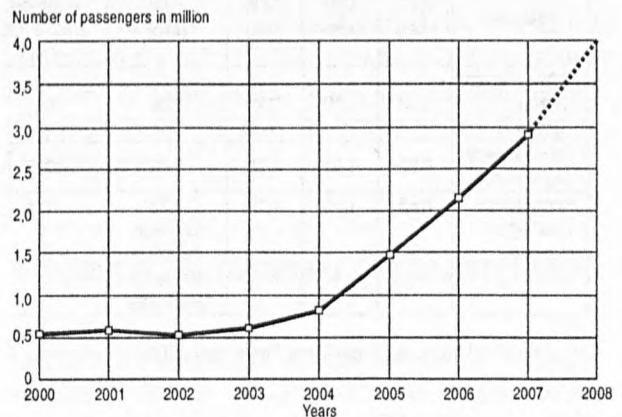

Fig. 1. The number of passengers using Kraków-Balice Airport: 2000–2007

3. RUCH TURYSTYCZNY

Od czasu zakończenia II wojny światowej aż do lat 90. XX w. turystyczny ruch przyjazdowy do Krakowa miał głównie charakter poznawczy. Ze względu na nagromadzenie w mieście obiektów o najwyższej randze i symbolicznym znaczeniu dla polskiej kultury przeważała tu turystyka krajoznawcza, w formie wycieczek szkolnych i pracowniczych, organizowanych przez szkoły i zakłady pracy. Liczba turystów zagranicznych była niewielka, stanowiła zaledwie kilka procent ogółu przyjezdnych (WARSZYŃSKA 1971, 1994–1995).

Od połowy lat 90. XX w. obserwuje się dynamiczny wzrost liczby turystów odwiedzających miasto zarówno z kraju, jak i z zagranicy. W 2006 r. Kraków odwiedziło ok. 8 mln osób, z czego ponad 1,25 mln spędziło co najmniej jedną noc w obiektach noclegowych w mieście (tab. I). W strukturze

3. TOURIST MOVEMENT

From the end of WWII until the 1990s, incoming tourism to Kraków was chiefly educational. Considering the city's vast number of historic landmarks with symbolic significance for Polish culture, sightseeing in the form of organised school and enterprise trips prevailed. The numbers of tourists were low, only a few percent of the total number of visitors (WARSZYŃSKA 1971, 1994–1995).

Since the mid-1990s, there has been dynamic growth in the recorded number of tourists visiting the city, both from Poland and abroad. In 2006, Kraków hosted around eight million visitors, of whom over 1.25 million spent at least one night in tourist accommodation in the city (Table I). Domestic tourists dominate, accounting

ruchu turystycznego przeważają turyści krajowi, których udział stanowi około 70% wszystkich turystów przyjeżdżających do Krakowa. W ostatnich latach największą dynamikę wzrostu liczby turystów obserwuje się jednak w odniesieniu do tzw. rynków zagranicznych. W 2003 r. do Krakowa przybyło ok. 700 tys. turystów zagranicznych, a już trzy lata później, w 2006 r. – prawie 2,5 mln, czyli ponad trzykrotnie więcej. Szczyt przyjazdów turystycznych – krajowych i zagranicznych – przypada na miesiące wakacyjne (lipiec–sierpień). Wyraźny wzrost ruchu turystycznego notuje się także w maju.

T a b e l a I. Ruch turystyczny w Krakowie w latach 2003–2006

Kategoria	2003 (mln)	2004 (mln)	2005 (mln)	2006 (mln)	Przyrost w okresie 2003–2006 (%)
Odwiedzający Kraków ogółem	5,50	6,40	7,10	8,00	45,5
Odwiedzający zagraniczni	0,70	1,54	2,20	2,45	350,0
Korzystający z noclegów w mieście	0,83	1,01	1,17	1,25 (z czego 59,2% to goście za- graniczni)	50,6

Źródło: Małopolska Organizacja Turystyczna (2006).

W zagranicznej turystyce przyjazdowej do Krakowa dominują goście z Niemiec i Wielkiej Brytanii, którzy w 2006 r. stanowili prawie 1/3 wszystkich turystów zagranicznych. Dużym udziałem w strukturze zagranicznego ruchu przyjazdowego odznaczają się także turyści z Francji (7,6%), Włoch (6,7%), USA (9,3%) oraz Irlandii (3,8%). Około 1/5 ogólnej liczby wszystkich turystów zagranicznych stanowią przedstawiciele Polonii. Prawie 70% turystów zagranicznych przyjeżdża do Krakowa bezpośrednio z miejsca zamieszkania. Wśród przyjezdnych krajowych przeważają osoby z województwa małopolskiego (19,3%) oraz z województw: śląskiego, podkarpackiego i świętokrzyskiego – ogółem 25,8%. Ważną grupę odwiedzających krajowych stanowią mieszkańcy województwa mazowieckiego, w tym zwłaszcza Warszawy (12,3% ogółu gości krajowych) (ROTTER, WILKOŃSKA 2007).

Celem przyjazdu turystów do Krakowa jest przede wszystkim zwiedzanie zabytków oraz szeroko rozumiana rekreacja, ale nie mniej ważne są odwiedziny krewnych i znajomych. Coraz więk-

for around 70% of all tourists, recently, however, the highest growth has been noted for foreign tourists and in 2003, Kraków was visited by around 700,000. Three years later, in 2006, the number of foreign tourists had reached nearly 2.5 million, so it had more than tripled. The peak of tourist visits, whether domestic or foreign, falls in the summer holiday season (July–August) but a marked increase has also been recorded in May.

T a b e l e I. Tourists in Kraków: 2003–2006

Category	2003 [million]	2004 [million]	2005 [million]	2006 [million]	Increase: 2003–6 [%]
Kraków visitors – total	5.50	6.40	7.10	8.00	45.5
Visitors from abroad	0.70	1.54	2.20	2.45	350
Visitors using tourist accommodation in the city	0.83	1.01	1.17	1.25	50.6

S o u r c e: Małopolska Tourist Organisation (2006).

Visitors from Germany and the United Kingdom dominate in terms of incoming tourism to Kraków: in 2006 they accounted for nearly one third of all foreign tourists. Those from France (7.6%), Italy (6.7%), the USA (9.3%) and Ireland (3.8%) also constitute a substantial share from abroad. Around one fifth of the total number of foreign tourists are members of the Polish community abroad, while nearly 70% of foreign tourists come to Kraków directly from their own countries. Residents of Małopolskie Województwo dominate domestically (19.3%), along with residents of the Śląskie, Podkarpackie and Świętokrzyskie Województwos (in total 25.8%). An important group of domestic visitors are those from the Mazowieckie Województwo, in particular Warsaw (12.3% of the total) (ROTTER & WILKOŃSKA 2007).

The purpose of tourist visits to Kraków is chiefly the sightseeing of historic landmarks and for recreation as it is broadly under-

sze znaczenie mają przyjazdy związane z uczestnictwem w życiu kulturalnym, naukowym, gospodarczym i politycznym miasta (kongresy, konferencje, seminaria, wystawy oraz innego rodzaju imprezy). Wśród form ruchu turystycznego coraz większe znaczenie mają krótkie przyjazdy w celach rekreacyjnych, związane z pobytami w centrach handlowo-rozrywkowych, udziałem w zabawach klubowych (*clubbing*), a także przyjazdy dla samej atmosfery miasta (puby, restauracje, spacer, życie towarzyskie, imprezy plenerowe). W strukturze krajowego ruchu turystycznego na uwagę zasługuje znaczący udział podróży podejmowanych w celach religijnych (ROTTER, WILKOŃSKA 2007). Według badań Małopolskiej Organizacji Turystycznej, w latach 2005 i 2006 motywem religijnym kierowało się kilkanaście procent odwiedzających krajowych (15,5% – 2005 r.; 10,6% – 2006 r.), co wiąże się bezpośrednio z rozwojem ruchu pielgrzymkowego do sanktuarium w Krakowie-Łagiewnikach.

4. ATRAKCYJNOŚĆ TURYSTYCZNA MIASTA

Atrakcyjność turystyczna Krakowa wynika przede wszystkim z bogactwa walorów architektonicznych i zachowanego historycznego układu urbanistycznego dzielnic śródmiejskich. Jako miasto historyczne (*historic city*) oraz centrum dziedzictwa duchowego narodu i wysokiej kultury, Kraków niejako w „naturalny” sposób staje się celem podróży turystycznych. Na skutek rozwoju społecznego, gospodarczego oraz infrastrukturalnego miasta, owa „tradycyjna” atrakcyjność została jednak na przełomie XX i XXI w. znacznie wzbogacona o elementy, które w dużym stopniu wpłynęły na zmianę charakteru funkcji turystycznej miasta (MIKA, ROTTER 2005).

Obecnie do głównych czynników przyciągających ruch turystyczny do Krakowa, oprócz wspomnianego zabytkowego i kulturalnego charakteru miasta, należy zaliczyć:

- zainteresowanie wśród turystów zagranicznych dziedzictwem epoki socjalizmu (dzielnica Nowa Huta) i kultury judaizmu (dzielnica Kazimierz);
- liczne wydarzenia kulturalne i festiwale o randze krajowej i międzynarodowej mające swe źródło w bogactwie tradycji i zwyczajów;
- powstanie światowego katolickiego centrum pielgrzymkowego Kraków-Łagiewniki;

stood, but visits to family and friends are no less important. Visits associated with cultural, academic, economic and political events (congresses, conferences, seminars, exhibitions and the like) are gaining in importance. City breaks for recreational purposes, connected with visits to commercial and entertainment centres, clubbing, or simply with the intention to taste the atmosphere of the city itself (pubs, restaurants, walks, social life, outdoor events) are important. A noteworthy element of domestic tourism is the significant share of journeys undertaken for religious purposes (ROTTER & WILKOŃSKA 2007). Following a study by the Małopolska Tourist Organisation, in 2005 and 2006 more than ten percent of Polish visitors were motivated by religious concerns (2005: 15.5%; 2006: 10.6%), which is directly connected with the development of pilgrimage to the sanctuary at Kraków-Łagiewniki.

4. THE CITY'S TOURISM ATTRACTIVENESS

Kraków's tourism attractiveness results chiefly from a wealth of the city's architecture and the surviving historical urban layout of its inner city districts. As a historic city and a centre of the nation's spiritual heritage and high culture, Kraków somehow 'naturally' has become a tourist destination. As a result of the city's social, economic and infrastructural development, at the turn of the 21st c. its traditional attractiveness has been enriched by new elements which have had a significant impact on the change in the city's tourist function (MIKA & ROTTER 2005).

Currently, the major factors attracting tourists to Kraków, beside the already mentioned historic and cultural assets, include the following:

- foreign visitors' interest in the heritage of the communist era (the Nowa Huta district) and Jewish culture (the Kazimierz district);
- numerous internationally renowned cultural events and festivals, rooted in the wealth of tradition and local customs;
- the establishment of a Roman Catholic pilgrimage centre at Kraków-Łagiewniki;

- szybki rozwój przedsiębiorczości;
- potencjał naukowy i akademicki miasta;
- ilościowy i jakościowy rozwój bazy gastronomicznej;
- rozwój centrów handlowych i handlowo-rozrywkowych;
- atmosferę miasta, szczególnie w otoczeniu Rynku Starego Miasta;
- bliskość innych ośrodków turystycznych, jak Ojcowski Park Narodowy, Muzeum Żup Solnych w Wieliczce (UNESCO), Muzeum Martyrologii w Oświęcimiu-Brzezince (UNESCO).

4.1. MIASTO HISTORYCZNE A DZIEDZICTWO SOCJALIZMU

Podstawowymi elementami kształtującymi atrakcyjność turystyczną Krakowa są: bogactwo walorów kulturowych, duża koncentracja zabytków w historycznej dzielnicy śródmiejskiej oraz gęsta sieć placówek i instytucji kulturalnych, głównie muzeów, teatrów oraz kin (FARACIK 2007). Kraków, który jako jedno z niewielu miast polskich nie uległ zniszczeniu w czasie II wojny światowej, dysponuje zasobami dóbr kultury o najwyższych wartościach historycznych i artystycznych w skali światowej. Rejestr zabytków obejmuje 1236 obiektów wpisanych w 1978 r. na Listę Światowego Dziedzictwa Naturalnego i Kulturowego UNESCO. Większość z nich wchodzi w skład zespołów zabytkowych Starego Miasta, Stradomia i Kazimierza.

Głównym skupiskiem obiektów zabytkowych jest Stare Miasto, gdzie na obszarze 72 ha znajduje się ich aż 1024 (GÓRKA 2004; WARSZYŃSKA 1994–1995). Dzielnica ta, otoczona zielenią Plant, obejmuje Rynek wraz z dochodzącymi uliczkami oraz Zamek na Wawelu. Mimo że stale pełni funkcję mieszkaniową (5,3 tys. mieszkańców) (GÓRKA 2004), stanowi centralną dzielnicę turystyczną Krakowa i główną przestrzeń koncentracji ruchu turystycznego. Na podkreślenie zasługuje specjalna, typowa dla Krakowa, atmosfera Starego Rynku zajmującego powierzchnię 4 ha, która przyciągająca turystów, poprzez skupiające się tu życie kulturalne, kawiarniane i turystyczne miasta. Społeczno-kulturowa i architektoniczna atmosfera krakowskiego Starego Miasta jest bez wątpienia wyjątkowa w skali ogólnopolskiej, a jej atrakcyjność podnosi jeszcze, coraz bardziej odczuwalny, międzynarodowy charakter Krakowa.

Współcześnie ważnym elementem wpływającym na atrakcyjność turystyczną miasta w skali

- the city's burgeoning business development;
- the city's research and academic potential;
- the quantitative and qualitative development of catering services;
- the development of commercial centres and entertainment facilities;
- the atmospheric quality of the city, in particular around the main square (*Rynek Główny*) in the Old Town;
- the proximity of other tourist centres such as Ojców National Park, and UNESCO-listed sites such as the salt mine museum in Wieliczka and the memorial museum of Auschwitz-Birkenau.

4.1. A HISTORIC CITY VERSUS THE HERITAGE OF THE COMMUNIST ERA

The basic elements which shape the tourist attractiveness of Kraków are its cultural riches, a high concentration of landmarks in the historic inner district and a dense network of cultural establishments and institutions, mainly museums, theatres and cinemas (FARACIK 2007). Kraków, one of the few Polish cities which were not destroyed during WWII, abounds with cultural assets of the highest historical and artistic standards, and of world significance. It has 1236 buildings and landmarks on the UNESCO world natural and cultural heritage list. Most of these are located in the historic Old Town, and the districts of Stradom and Kazimierz.

Historic landmarks are mainly centred within the Old Town, where 1024 may be found in an area of just 72 ha (GÓRKA 2004, WARSZYŃSKA 1994–5). The district, surrounded by the greenery of *Planty* park, includes the main square together with the streets that lead to it, and Wawel Castle. Despite its historical character, the Old Town is still a residential district (5300 inhabitants) (GÓRKA 2004), while also being the city's central tourist district and destination for tourists. The special atmosphere around the main square, typical of Kraków, should be highlighted. The square covers an area of 4 ha, its atmosphere attracts tourists as it is the focus of the city's cultural and tourist life, and it is lined with atmospheric cafés. Undoubtedly, the socio-cultural and

międzynarodowej jest historyczny i urbanistyczny charakter dzielnicy Nowa Huta (PAWLUSIŃSKI 2006). Dzielnica ta stanowi wyjątkowy w skali ogólnopolskiej i europejskiej przykład rozwiązań urbanistycznych i społeczno-funkcjonalnych modelowego miasta socjalistycznego. Została wybudowana w latach 50. i 60. XX w. na tzw. surowym korzeniu i przez cały okres minionego systemu politycznego była uznawana za symbol socjalistycznej modernizacji i uprzemysłowienia kraju. Szczególną wartość reprezentuje najstarsza część tej dzielnicy, która stanowi zwarty układ urbanistyczny. Od roku 2005 została uznana za zabytek i jest objęta szczególną ochroną prawną. Obecnie trwają także prace nad wpisaniem kompozycji urbanistycznej Nowej Huty na listę światowego dziedzictwa UNESCO. Zainteresowanie, jakie wzbudza w społeczeństwie świata zachodniego pozostałości okresu socjalizmu w krajach byłego bloku wschodniego, sprawia, że Nowa Huta ma duże potencjalne możliwości rozwoju jako obszar zainteresowania turystycznego. Zasadniczy problem w kształtowaniu oferty turystycznej Nowej Huty wiąże się ze sposobem ekspozycji jej socjalistycznego dziedzictwa oraz rozwojem koniecznej infrastruktury turystycznej, a szczególnie bazy hotelowej. Wśród propozycji prezentacji spuścizny socjalizmu i jej udostępniania do celów turystycznych przeważa koncepcja nawiązująca do idei ekomuzeum (muzeum rozproszonego), która nie sprowadza ekspozycji do jednego budynku, lecz umieszcza ją w różnych miejscach na całym obszarze dzielnicy (PAWLUSIŃSKI 2006). Podstawę wyznaczania tematycznych tras turystycznych po Nowej Hucie tworzy więc grupa wybranych obiektów, których węzeł stanowi Plac Centralny.

4.2. DZIEDZICTWO KULTURY JUDAIZMU

Duże możliwości rozwoju turystyki międzynarodowej związane są z dziedzictwem mieszkającej w Krakowie przed II wojną światową ludności żydowskiej, która stanowiła wówczas znaczący odsetek mieszkańców miasta. Największym bogactwem materialnego i duchowego dziedzictwa kultury żydowskiej dysponuje krakowska dzielnica Kazimierz. Jej unikatowy charakter związany jest z występowaniem na obszarze Kazimierza licznych zespołów zabytkowych, w tym wielu wywodzących się z kultury judaistycznej. Ważnym impulsem do międzynarodowej promocji

architectural atmosphere of Kraków's Old Town is unique to Poland, while the increasingly visible international appeal of Kraków adds to its attractiveness.

Today, the historic and urban aspects of Nowa Huta district (PAWLUSIŃSKI 2006) have become an important element, enhancing the city's tourism attractiveness, as an example of an urban layout and the socio-functional concept of a model communist city, unique both in Poland and in Europe. The district was planned and built from scratch in the 1950s and 60s and throughout the entire period of communist rule this district stood as a symbol of the country's modernisation and industrialisation as run by communist ideology. The oldest part of the district represents a special asset due to its compact urban layout and in 2005 it was declared a historic area under special legal protection. Efforts are currently being made to include Nowa Huta's urban layout on the UNESCO World Heritage List. The interest showed by the Western world in the remnants of the communist period in the countries of the former Eastern bloc has brought greater development opportunities for Nowa Huta as a tourism area. The main issue is how to structure its tourist attractions in terms of the exhibition of its heritage of the communist era and the development of the necessary tourist infrastructure, in particular hotel facilities. Among proposed presentations of the legacy of communism for tourism purposes, the winning idea was that of an 'eco-museum', in which an exhibition is not merely housed in one building but in various locations throughout the district (PAWLUSIŃSKI 2006). A group of selected sites with its key at *Plac Centralny* (the central square) will form the core for thematic tourist routes.

4.2. THE JEWISH CULTURAL HERITAGE

There are great opportunities for the development of international tourism offered by the heritage of the Jewish community that lived in Kraków before WWII constituting a high proportion of the city's residents at the time. The greatest wealth of the material and spiritual heritage of Jewish culture may be found in Kraków's Kazimierz

dziedzictwa judaizmu Krakowa był sukces filmu „Lista Schindlera” (MIKA, ROTTER 2005). Pamiątki kultury narodu żydowskiego stanowią główny punkt docelowy turystyki przyjazdowej mieszkańców Izraela oraz wyznawców judaizmu z innych części świata (tzw. *Jewish tours*). Wielkość tego ruchu utrzymuje się na poziomie 30–40 tys. osób rocznie i koncentruje się przede wszystkim w rejonie zespołu bożnic na Kazimierzu, dawnego getta żydowskiego oraz dawnego obozu pracy w Płaszowie.

Od początku lat 90. XX w. funkcja turystyczna Kazimierza, który określić można jako dzielnicę „satelitarną” w stosunku do centralnej dzielnicy Starego Miasta, rozwija się bardzo dynamicznie. Atrakcyjność turystyczną podnoszą tu m.in. stylowe puby i kawiarnie – często o bardzo wyrafinowanej atmosferze. Towarzyszy temu rozkwit życia kulturalnego i towarzyskiego. Współcześnie rozwój funkcji turystycznej na Kazimierzu traktuje się jako jeden ze strategicznych czynników wspomagających proces rewitalizacji tej dzielnicy.

4.3. KRAKÓW JAKO CENTRUM TURYSTYKI PIELGRZYMKOWEJ

Przyjazdy do Krakowa o charakterze pielgrzymkowym mają wielowiekowe tradycje. Początkowo związane były z podróżowaniem do grobów i relikwii świętych (m.in. kult św. Stanisława, biskupa krakowskiego, kult św. Jadwigi królowej Polski) oraz oddawaniem czci znajdującym się w krakowskich kościołach cudownym obrazom i krzyżom. W latach 90. XX w. Kraków wyrósł do rangi światowego katolickiego centrum pielgrzymkowego, dzięki kultowi Miłosierdzia Bożego i sanktuarium w dzielnicy Kraków-Łagiewniki. Sanktuarium Bożego Miłosierdzia w Krakowie-Łagiewnikach, formalnie zatwierdzone w 1992 r., przyciągało pielgrzymów już w latach 70. XX w. Gwałtowny wzrost ruchu pielgrzymkowego do Krakowa nastąpił wraz z formalnym zatwierdzeniem kultu Miłosierdzia Bożego przez Stolicę Apostolską oraz kanonizacją św. Faustyny Kowalskiej w 2000 r. (SOLJAN, MATLAK 2000). Sanktuarium to, stanowiące światowe centrum kultu Bożego Miłosierdzia, należy obecnie do wąskiej grupy najważniejszych ośrodków kultu religijnego na świecie (JACKOWSKI 2000). Dla zwiększającego się ruchu pielgrzymkowego wybudowano w Łagiewnikach nową świątynię oraz Dom Pielgrzyma.

district which is unique due to the large number of its historic buildings, including many associated with Jewish culture. The success of Spielberg's film, *Schindler's List*, was an important stimulus for the international promotion of Jewish heritage in Kraków (MIKA & ROTTER 2005). The relics of Jewish culture are the main destinations for incoming tourism both for Israelis and Jews from other parts of the world (*Jewish tours*). The volume of this movement remains at a level of 30–40,000 per year and is centred around the complex of synagogues in Kazimierz, a former Jewish Ghetto, and the former Nazi labour camp in Płaszów.

Since the early 1990s, the tourist function of Kazimierz a satellite district to the central Old Town, has developed dynamically. The tourism attractiveness of the area is enhanced by the presence of numerous pubs and sophisticated cafés. It is accompanied by a flourishing cultural and social life. Presently, the development of tourism of Kazimierz is considered to be a strategic factor supporting the district's revitalisation.

4.3. KRAKÓW AS A CENTRE OF PILGRIMAGE TOURISM

Pilgrimages to Kraków are a centuries-old tradition. Initially, they were connected with pilgrimages to the graves and relics of saints (e.g. the worship of St. Stanisław – a bishop of Kraków, and St. Jadwiga – a Polish queen), and the veneration of miraculous icons and crucifixes in Kraków's churches. In the 1990s, Kraków was ranked among world-renowned Roman Catholic pilgrimage centres, due to the worship of the Divine Mercy at the sanctuary in Kraków-Łagiewniki district. This sanctuary was formally approved in 1992, but had attracted pilgrims as early as the 1970s. A high growth in pilgrimages to Kraków was recorded as a result of the formal confirmation of the worship of Divine Mercy by the Holy See and the canonization of St. Faustyna Kowalska in 2000 (SOLJAN & MATLAK 2000). As a world centre of the worship of Divine Mercy, the sanctuary is now one of a small group of the most important world centres of religious worship (JACKOWSKI 2000). To accommodate the increasing pilgrimage movement a new

Szacuje się, że obecnie do sanktuarium przyjeżdża rocznie około 1,5 mln pielgrzymów indywidualnych oraz w grupach zorganizowanych, z Polski i z całego świata. Pielgrzymi zagraniczni stanowią około 20% wszystkich pielgrzymujących. Najwięcej zagranicznych pątników przybywa do Krakowa z Austrii, Niemiec, Francji, Włoch, Irlandii i Wielkiej Brytanii, a także ze Stanów Zjednoczonych, Kanady, Japonii i Filipin (JACKOWSKI 2000).

4.4. BIZNES I EDUKACJA

Współcześnie coraz ważniejszym czynnikiem wpływającym na rozwój turystyki w mieście jest przedsiębiorczość. Kraków zajmuje drugie po Warszawie miejsce w Polsce pod względem przyjazdów w celach biznesowych. Od wielu lat systematycznie przybywa w Krakowie podmiotów gospodarczych. W roku 2006 ich liczba wyniosła 104 426 i zwiększyła się o ok. 10,5% w stosunku do roku 2002 (*Raport o stanie... 2006*). Zdecydowana większość (98,1%) to podmioty sektora prywatnego. Największe inwestycje zagraniczne lat 90. XX w. w Krakowie dotyczyły sektorów: bankowego, przemysłowego oraz handlowego. Znaczący udział kapitału zagranicznego widoczny jest również na rynku hotelowym. Inwestorami są głównie firmy europejskie – niemieckie, austriackie, francuskie, brytyjskie, włoskie i duńskie oraz przedsiębiorstwa amerykańskie.

Szczególnie ważna jest rola Krakowa jako ośrodka naukowego i edukacyjnego. W mieście znajdują się 23 wyższe uczelnie (10 państwowych i 13 niepaństwowych) kształcące ok. 180 tys. studentów. Potencjał akademicki w znaczący sposób wpływa więc na wizerunek Krakowa, jako miasta wiedzy i ludzi młodych. Stwarza to trwałe podstawy dla rozwoju turystyki edukacyjnej nie tylko w sferze kontaktów między uczelniami i wymiany studentów, ale także kształcenia i realizacji zainteresowań ludzi dorosłych.

W minionych kilku latach wzrósł także potencjał miasta dla rozwoju turystyki kongresowej. Przez lata 90. XX w. Kraków borykał się z niedostatkiem miejsc do organizacji spotkań biznesowych i naukowych. Obecnie sytuacja ta uległa znacznej poprawie. W 2007 r. na liście Biura Kongresów przy Urzędzie Miasta Krakowa było już 71 różnych obiektów przewidzianych jako miejsca tego rodzaju spotkań (*Raport o stanie... 2006*). Są wśród nich m.in. sale hotelowe, uniwer-

church and a pilgrim house were built in Łagiewniki and it is estimated that it is visited by around 1.5 million pilgrims per year, both individual and organised groups from Poland and countries all over the world (approximately 20%). The highest numbers come from Austria, Germany, France, Italy, Great Britain as well as the USA, Canada, Japan and the Philippines (JACKOWSKI 2000).

4.4. BUSINESS AND EDUCATION

Business is currently gaining importance as an element influencing the development of tourism in the city and Kraków is ranked second in Poland after Warsaw as a destination for business trips. For many years the number of businesses in Kraków has grown steadily and in 2006 there were 104,426, approximately 10.5% more than 2002 (*Raport o stanie... 2006*) with the vast majority (98.1%) in the private sector. The largest foreign investments in Kraków in the 1990s were in the banking, industry and commercial sectors but a substantial input was also recorded for the hotel industry. Investors are chiefly European companies based in Germany, France, Great Britain, Italy and Denmark, as well as American firms.

The role of Kraków as an academic and educational centre is of particular importance. There are 23 institutions of higher education in the city (10 state and 13 private), attended by approximately 180,000 students. Thus, the academic potential significantly influences the image of Kraków as a 'city of knowledge' and young people. This has created sound foundations for the development of academic tourism, not only in terms of contacts between universities and for student exchanges, but also as regards adult education.

Over the past few years the city's potential for the development of congress tourism has also grown. In the 1990s there was a shortage of venues for business and academic meetings in Kraków but nowadays, the situation has improved significantly. In 2007 there were as many as 71 different conference facilities for such meetings on the records kept by the 'Congress Bureau' of Kraków City Council (*Raport o stanie...*

syteckie i pałacowe. Największym zapleczem konferencyjnym dysponuje Uniwersytet Jagielloński z oddanym do użytku w 2005 r. Auditorium Maximum, oferującym łącznie 1850 miejsc. Zapleczce konferencyjne miasta jest jednak wciąż niewystarczające. W trakcie realizacji są kolejne inwestycje połączone zazwyczaj z rozbudową bazy hotelowej.

4.5. CENTRA HANDLOWE I HANDLOWO-ROZRYWKOWE

Z punktu widzenia turystyki jednodniowej istotne znaczenie mają centra handlowe, rozrywkowe (np. park wodny, kina wielkoekranowe) i centra handlowo-rozrywkowe, które uznawane są za ważne atrakcje turystyczne. Rozwój dużych obiektów handlowych i handlowo-rozrywkowych stał się czynnikiem przyciągającym nie tylko ludność mieszkającą w strefie podmiejskiej Krakowa, ale także mieszkańców sąsiednich aglomeracji (głównie Górnego Śląska). Pod koniec 2006 r. działało w mieście 27 handlowych obiektów wielkopowierzchniowych, o łącznej powierzchni 320,8 tys. m². Największymi centrami handlowo-rozrywkowymi są – położone w bezpośrednim sąsiedztwie Starego Miasta – Galeria Krakowska (270 sklepów), Galeria Kazimierz (130 sklepów) i Kraków Plaza (110 sklepów), które skupiają prawie 40% zasobów powierzchni handlowej wszystkich tego rodzaju obiektów (*Raport o stanie...* 2006). Inne duże obiekty handlowe (m.in. M1, Centrum Zakopianka) powstały przy głównych trasach komunikacyjnych miasta, prowadzących w stronę największych skupisk mieszkaniowych. Wszystkie centra dysponują parkingami (45–1400 miejsc postojowych). Budowa niektórych obiektów wymusiła też zastosowanie nowych rozwiązań komunikacyjnych (WIĘCŁAW 2000).

4.6. PLENEROWE IMPREZY KULTURALNE I WYDARZENIA SPORTOWE

Przestrzeń Starego Miasta wykorzystywana jest także w celu organizacji różnych wydarzeń kulturalnych i festiwali ulicznych. Bogata historia miasta i zachowane do dziś tradycje znajdują odbicie w obecnej ofercie kulturalnej Krakowa (PAWLUSIŃSKI 2007). Ogółem w Krakowie corocznie ma miejsce ponad 1100 wydarzeń kulturalnych, w tym kilkadziesiąt o randze festiwali i konkursów artystycznych. Do najpopularniejszych,

2006), including conference rooms at hotels, universities and palaces. Since 2005, the Jagiellonian University has had the largest offer of conference facilities, with the *Auditorium Maximum* which offers 1850 places. However, the city's accommodation offer is still insufficient although further investments in this area are underway, mostly connected with hotel developments.

4.5. COMMERCIAL AND ENTERTAINMENT CENTRES

Commercial and entertainment centres (e.g. 'water parks' and large-screen cinemas) are important for one-day tourism, along with combined commercial and entertainment centres which are considered important to tourist attractions. The development of large such centres has attracted not only residents from Kraków's surrounding districts, but also of neighbouring conurbations (chiefly Upper Silesia). At the end of 2006, there were 27 large-size shopping facilities in the city, with a total floor area of 320,800 sq m. The largest are *Galeria Krakowska* (270 shops), *Galeria Kazimierz* (130 shops) and *Kraków Plaza* (110 shops) in the direct vicinity of the Old Town, accounting for almost 40% of the commercial space in all facilities of this type (*Raport o stanie...* 2006). Other large centres (e.g. M1, *Centrum Zakopianka*) have sprung up along the city's main transport routes leading to the largest housing estates and all have their own car parks (45–1400 places each). The development of such facilities has led to new transport solutions (WIĘCŁAW 2000).

4.6. OUTDOOR CULTURAL EVENTS AND SPORTS EVENTS

The Old Town offers space for various cultural events and street festivals and the city's rich history of continuing traditions are reflected in what Kraków offers today (PAWLUSIŃSKI 2007). Over 1100 cultural events take place in Kraków every year, including dozens of festivals and art competitions. Among the most popular based on old traditions are: *Emaus*, *Laj-*

bazujących na dawnych tradycjach, należy zaliczyć: Emaus, Lajkonik, Rękawkę, Wianki, konkurs tradycyjnych szopek bożonarodzeniowych, festiwałe uliczne – teatralne, kulinarne oraz studenckie Juwenalia. W imprezach tych uczestniczy zwykle od kilkunastu do kilkudziesięciu tysięcy osób. Wydarzeniem kulturalnym o randze międzynarodowej jest Festiwal Kultury Żydowskiej. Jest to jeden z największych tego typu festiwali na świecie. Odbywa się od 1988 r., na przełomie czerwca i lipca, i trwa 9 dni. Festiwal obejmuje ponad 120 imprez kulturalnych. Oprócz koncertów muzycznych w programie znajdują się też: wykłady, wystawy, warsztaty, spektakle teatralne, pokazy filmowe, promocje książek, a także wycieczki przybliżające przeszłość dzielnicy Kazimierz i jej dawnych mieszkańców. Szczególną popularnością wśród gości festiwalu cieszą się zajęcia o charakterze warsztatów, m.in.: kaligrafia hebrajska, język jidysz, tradycyjny taniec ludowy czy kuchnia żydowska.

5. ROZWÓJ BAZY NOCLEGOWEJ

Zainteresowanie turystów przyjazdami do Krakowa stale wzrasta, do czego przyczynia się dobrze rozwinięta, nowoczesna baza noclegowa, pozwalająca zaspokoić zróżnicowane potrzeby i preferencje turystów. W latach 1990–2006 liczba rejestrowanych obiektów noclegowych w Krakowie wzrosła z 47 do 290, co spowodowało przyrost pojemności recepcyjnej miasta z 9,1 do 29,5 tys. miejsc noclegowych (tab. II).

T a b e l a II. Zmiany wielkości rejestrowanej bazy noclegowej w Krakowie w latach 1990–2006

Cecha	1990 r.	2006 r.	% zmian
Liczba obiektów noclegowych	47	290	617,0
Liczba miejsc noclegowych	9 107	29 500	323,9

Ź r ó d ł o: *Rocznik statystyczny miasta Krakowa*, 198, US w Krakowie, Kraków; ww.stat.gov.pl.

5.1. BAZA HOTELOWA

W Krakowie szczególnie szybko rozwijającym się sektorem w latach 90. XX w. był sektor hotelowy. Według danych Głównego Urzędu Statystycznego, między rokiem 1990 a 2006 liczba hoteli w mieście wrosła z 18 do 104 (tab. III). Każdego

konik, Rękawka, Wianki, a competition for the best nativity crib, and street festivals (theatrical, culinary and the *Juvenalia* student festival). These events usually attract audiences ranging from 10,000–100,000 people. The Jewish Culture Festival is an internationally renowned cultural event, and one of world's largest such festivals. It has been held regularly since 1988 in late June and early July, and lasts for nine days consisting of over 120 various cultural events. Alongside musical concerts, there are exhibitions, workshops, theatrical performances, films, literary events, as well as tours of Kazimierz to familiarise visitors with the history of the district and its former residents. Workshops in Hebrew calligraphy, Yiddish, traditional Jewish dance and cuisine are part of the festival's particular interest.

5. THE DEVELOPMENT OF TOURIST ACCOMMODATION

The interest in tourist visits to Kraków is growing steadily, partly as a result of the well-developed system of modern hotel facilities that meet different tourist's needs and preferences. From 1990 to 2006 the number of registered hotels in Kraków grew from 47 to 290, producing an increase in the city's reception capacity from 9100 to 29,500 hotel beds (Table II).

T a b l e II. Changes in the number of registered hotel facilities in Kraków: 1990–2006

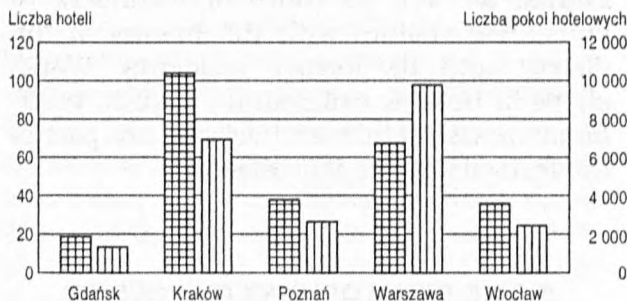
Feature	1990	2006	Change in %
The number of hotels	47	290	617.0
The number of hotel rooms	9 107	29 500	323.9

S o u r c e: *Rocznik statystyczny miasta Krakowa* [City of Kraków Statistical Yearbook] 198, Statistical Office in Kraków, Kraków; www.stat.gov.pl.

5.1. HOTEL ACCOMMODATION

The hotel industry was a particularly rapidly developing sector in Kraków in the 1990s. From the data provided by the Central Statistical Office, the number of hotels in the city grew from 18 to 104 between 1990 and

roku powstawały nowe hotele, ale modernizowano też obiekty już istniejące. Liczba hoteli wzrosła w tym okresie niemal sześciokrotnie, a liczba miejsc ponad trzykrotnie. Szczególnie szybkie tempo powstawania nowych obiektów hotelowych notuje się od końca lat 90. XX w. Pomiędzy rokiem 2003 a 2006 rozpoczęło działalność 35 nowych hoteli. W roku 2006 pod względem liczby obiektów Kraków dysponował najlepiej rozwiniętą bazą hotelową spośród wszystkich dużych miast w Polsce, a z punktu widzenia liczby pokoi zajmował drugą pozycję po Warszawie (rys. 2).

Rys. 2. Wielkość bazy hotelowej w wybranych dużych miastach w Polsce (źródło: Główny Urząd Statystyczny)

Aktualna wielkość bazy noclegowej wystarczająco zaspokaja potrzeby turystów odwiedzających miasto. Według danych GUS, w latach 2005 i 2006 średnioroczne wykorzystanie bazy noclegowej wyniosło około 50%, przy czym w sezonie turystycznym (IV–X) wahało się pomiędzy 52 a 68%. Nieco wyższe było wykorzystanie bazy hotelowej, które dla poszczególnych lat wynosiło średnio około 54%, przy czym w sezonach turystycznych jego wskaźnik wzrastał do 54,5 i 57% (kwiecień 2005 i 2006) oraz 75 i 65,9% (sierpień 2005, wrzesień 2006) (ROTTER 2006).

Tabela III. Zmiany wielkości skategoryzowanej bazy hotelowej w Krakowie w latach 1990–2006

Wyszczególnienie	1990 r.	2006 r.	% zmian
Liczba hoteli	18	104	577,7
Liczba miejsc noclegowych w hotelach	3 434	12 500	364,0
Udział miejsc hotelowych w pojemności recepcyjnej miasta (w %)	37,7	50,8	x

Źródło: Rocznik statystyczny miasta Krakowa, 198, US w Krakowie, Kraków; www.stat.gov.pl.

2006 (Table III) with new hotels being established each year and existing facilities modernised. The number of hotels grew almost six times in that period, and the number of beds more than tripled. Since the late 1990s, a particularly high rate of growth has been recorded and between 2003 and 2006 35 new hotels opened. In 2006, Kraków had the best developed hotel facilities of all the large cities in Poland in terms of the number of hotels, while in terms of rooms it was second after Warsaw (Fig. 2).

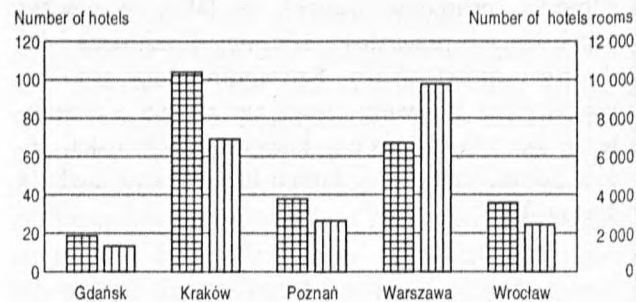

Fig. 2. Quantity of hotel accommodation in selected large cities in Poland (source: Central Statistical Office)

The current accommodation capacity is sufficient to satisfy the needs of tourists visiting the city. From the General Statistical Office data, in 2005 and 2006 the average annual booking rate for accommodation facilities was around 50%, while in the tourist season (April–October) ranging between 52 and 68%. Hotels were booked at a slightly higher rate, around 54% on average in respective years, while in tourist seasons this figure grew to 54.5% and 57% (April 2005 and 2006) and 75% and 65.9% (August 2005, September 2006) (ROTTER 2006).

Tabela III. Changes in the reception capacity of Kraków: 1990 and 2006

Wyszczególnienie	1990	2006	Change in %
The number of hotels	18	104	577,7
The number of beds	3 434	12 500	364,0
The proportion of hotel rooms in the city's 'reception capacity'	37,7	50,8	x

Source: Rocznik statystyczny miasta Krakowa [City of Kraków Statistical Yearbook], 198, Statistical Office in Kraków, Kraków; www.stat.gov.pl.

Spośród 290 obiektów świadczących usługi noclegowe w 2006 r. 104 to hotele, których łączna pojemność recepcyjna wynosiła 6230 pokoi. Daje to ok. 12,5 tys. miejsc noclegowych. Większość (95) stanowią obiekty posługujące się nazwą „hotel”, na podstawie wydanej decyzji administracyjnej – zgodnie z obowiązującym w Polsce prawem¹. W strukturze bazy hotelowej największy udział mają hotele 3-gwiazdkowe – 62 obiekty. Oferują one 3419 pokoi. W tej grupie przeważają obiekty małe i średnie – w niemal 70% liczba pokoi nie przekracza 50, a zaledwie siedem posiada więcej niż 100 pokoi.

Z punktu widzenia rozwoju turystyki międzynarodowej oraz możliwości organizowania prestiżowych spotkań biznesowych istotne znaczenie mają hotele o najwyższym standardzie (5 gwiazdek). Na koniec 2006 r. w Krakowie działało siedem takich hoteli: Crown Piast Hotel & Park, Grand, Holiday Inn, Radisson SAS, Sheraton oraz Sympozjum i Stary. Oferowały one łącznie ok. 950 pokoi. Wszystkie obiekty tej klasy rozpoczęły działalność po 2003 r., głównie podnosząc standard obiektów już istniejących. Wyjątkiem jest powstały w 2004 r. hotel Sheraton, pierwszy po II wojnie światowej 5-gwiazdkowy hotel w Krakowie (ROTTER 2004, 2006).

Bazę hotelową o standardzie 4 gwiazdek reprezentuje dziewięć obiektów, oferujących blisko 500 pokoi. Z reguły są to nieduże hotele, o pojemności do 60 pokoi. Wyjątek stanowi otwarty w 2006 r. hotel Qubus (194 pokoje). Grupa hoteli o niższym standardzie – jedno- i dwugwiazdkowym liczy 26 obiektów, których łączna pojemność wynosi 1155 pokoi. Wśród nich znajdują się m.in. hotele zlokalizowane w domach studenckich, których część hotelową stanowią wybrane pokoje o podwyższonym standardzie.

T a b e l a IV. Struktura bazy hotelowej w Krakowie wg standardu obiektów (2006 r.)

Standard hotelu	Liczba obiektów	Liczba pokoi
5*	7	950
4*	9	500
3*	62	3 419
2*	22	1 155
1*	4	219
Ogółem	104	6 230

Źródło: K. ROTTER (2006).

Cechą bazy hotelowej Krakowa jest jej stosunkowo wysoki standard i nowoczesność. Wynika to

Out of 290 accommodation facilities in 2006, 104 were hotels with a total capacity of 6230 rooms and in total around 12,500 beds are offered. The majority (95) advertise as 'hotels' on the basis of an administrative decision based on Polish legal regulations¹. The highest share is of three-star hotels, of which there are 62 offering 3419 rooms. Small and medium-sized hotels prevail in this group – in almost 70% the number of rooms does not exceed 50, and only seven offer more than 100.

For the development of international tourism and the ability to organise prestigious business meetings, the highest-class of hotel (five-star) are of importance. At the end of 2006 there were seven such hotels in Kraków: the Crown Piast Hotel & Park, Grand, Holiday Inn, Radisson SAS, Sheraton, along with the Sympozjum and Stary Hotels. In total, they offered around 950 rooms. All the hotels in this class began operation after 2003, chiefly based on upgrading the standard of already existing facilities with the only exception being the Sheraton which was opened in 2004 as the first five-star hotel in Kraków since WWII (ROTTER 2004, 2006).

There are nine four-star hotels which offer approximately 500 rooms. As a rule, these are rather small with around 60 rooms each, with the Qubus opened in 2006 (194 rooms) as an exception. There are twenty-six hotels of a lower-standard, one- or two-star, offering 1155 rooms in total, including hotels organised in selected higher-standard rooms in student hostels.

T a b e l e IV. Hotel facilities in Kraków by standard (2006)

Hotel standard	Number	Number of rooms
5*	7	950
4*	9	500
3*	62	3 419
2*	22	1 155
1*	4	219
Ogółem	104	6 230

S o u r c e: Based on ROTTER (2006).

Kraków hotels are relatively high in standard and modern, as most of them

z faktu, że większość obiektów powstała tu niedawno lub w ciągu minionych pięciu lat była gruntownie zmodernizowana. Nowe hotele są lokalizowane zazwyczaj w obrębie Starego Miasta i w jego sąsiedztwie (rys. 3), co ma zapewnić klientom hotelowym bliskość głównych atrakcji turystycznych Krakowa oraz sąsiedztwo najważniejszych instytucji administracyjnych, naukowych i kulturalnych. Atrakcyjnym miejscem lokalizacji hoteli, podobnie jak innych elementów zagospodarowania turystycznego, jest dzielnica Kazimierz. Część hoteli została też zlokalizowana na obszarach położonych peryferyjnie, w sąsiedztwie głównych tras komunikacyjnych. Obiekty hotelowe pojawiły się także w dzielnicach o wielorodzinnej zabudowie mieszkaniowej (m.in. w dzielnicy Nowa Huta), w wyniku przystosowania dawnych hoteli robotniczych do funkcji hotelowej oraz na terenach przemysłowych. Kilka małych hoteli rodzinnych, o charakterze pensjonatowym, powstało także w obrębie dzielnic rezydencjonalnych, niejednokrotnie znacznie oddalonych od centrum miasta.

have been established quite recently or have been thoroughly modernized during the past five years. New hotels are located within or in the vicinity of the Old Town (Fig. 3) to ensure their clients the proximity of the city's main tourism attractions and important administrative, academic and cultural institutions. The Kazimierz district is an attractive location for hotels and other elements of the tourist infrastructure. Some hotels are located in peripheral areas, close to major transport routes while others have sprung up in housing estates (e.g. the Nowa Huta district where former worker hostels are being adapted to serve as tourist accommodation) and in former industrial areas. A few small family-run hotels and guest houses have opened in residential districts too, sometimes far from the city centre.

Fig. 3. The location of hotels in the central part of Kraków: 1990 and 2006 (source: Based on MIKA & ROTTER 2005)

Rys. 3. Lokalizacja hoteli w centralnej części Krakowa w latach 1990 i 2006 (źródło: na podstawie MIKA, ROTTER 2005)

W końcu lat 90. wejściem na krakowski rynek hotelarski znacznie zainteresował się kapitał zagraniczny, w tym firmy tworzące międzynarodowe łańcuchy hotelowe. Rozpoczęto wiele inwestycji realizowanych przez międzynarodowe firmy hotelarskie lub we współpracy z nimi. Ich rezultatem były powstałe w latach 2001–2004 liczne hotele funkcjonujące pod marką m.in. Campanille, Ibis,

In the late 1990s, foreign capital, including international hotel chains, showed great interest in entering the Kraków hotel market. Many investment projects were initiated by international hotel companies or in cooperation with them. As a result, numerous hotels under the Campanille, Ibis, Novotel, Holiday Inn, Radisson SAS,

Novotel, Holiday Inn, Radisson SAS, Express by Holiday Inn oraz Sheraton. Podpisywanie umów franchisingowych przez działające już hotele pozwoliło im dołączyć m.in. do sieci Novotel oraz Best Western (MIKA, ROTTER 2005, ROTTER 2006).

Średnie roczne tempo wzrostu liczby miejsc noclegowych w Krakowie w latach 2000–2006 wyniosło ok. 21%, przy czym średnie roczne tempo wzrostu liczby pokoi w hotelach osiągnęło w tym czasie poziom 11,5%. Przewiduje się, że wzrost liczby hoteli zostanie w Krakowie utrzymany, pod warunkiem jednak, że wielkość przyjazdów turystycznych do miasta pozostanie na obecnym poziomie. Na zwiększenie się liczby hoteli wskazują realizowane i będące w przygotowaniu nowe inwestycje hotelowe. W najbliższych latach planowane jest bowiem powstanie kolejnych hoteli, głównie klasy średniej oraz ekonomicznej. Plany inwestycyjne w sektorze hotelowym w Krakowie i jego najbliższym otoczeniu obejmują 37 obiektów w trakcie realizacji lub przygotowywania projektu. Sektor hoteli wysokiej klasy wzbogaci się wkrótce o 5-gwiazdkowe centrum konferencyjne przy Rondzie Grunwaldzkim oraz 4-gwiazdkowy obiekt zlokalizowany w sąsiedztwie Dworca Głównego (ok. 300 miejsc noclegowych). Przy założeniu utrzymywania się w latach następnych tempa wzrostu na poziomie 10% rocznie, pojemność bazy hotelowej w Krakowie w 2012 r. może osiągnąć wielkość ok. 11 tys. pokoi (ROTTER 2006).

5.2. INNE OBIEKTY NOCLEGOWE

Pozostałą część bazy noclegowej w Krakowie stanowi ok. 190 zróżnicowanych pod względem rodzaju i standardu obiektów, które oferują ok. 9600 całorocznych i 6800 sezonowych miejsc dla gości. Niektóre obiekty pod względem jakości usług i wyposażenia odpowiadają obiektom hotelowym, np. pokoje gościnne i apartamenty. Tanią całoroczną bazę noclegową tworzą natomiast schroniska młodzieżowe, domy wycieczkowe oraz hostele, przy czym szczególnie szybkie tempo rozwoju charakteryzuje bazę hostelową (w Krakowie można wręcz mówić o prawdziwym „boomie hostelowym”). W roku 2006 działało tu ok. 70 hosteli, a na koniec roku 2007 już ponad 80 (ROTTER 2006). Ponieważ terminem „hostel” określa się różne obiekty zajmujące się wynajmem miejsc noclegowych, niełatwo jednoznacznie określić ich standard. Nazwę „hostel” stosują zwykle obiekty tańszej bazy noclegowej, m.in. domy studenckie, pokoje gościnne, ale także te, w których wynajmowane są apartamenty. Około 40 obiektów można w Krakowie

Express by Holiday Inn and Sheraton brand names opened in 2001–4. By the signing of franchising contracts, existing hotels could join Novotel, Best Western and other hotel networks (MIKA & ROTTER 2005; ROTTER 2006).

The average annual growth rate in terms of the number of beds in Kraków in 2000–6 was approximately 21%, while an average annual growth rate in the number of rooms reached 11.5%. This growth is expected to be maintained provided, however, the volume of tourist visits to Kraków remains at the present level. The fact that new hotel investment projects are underway or in preparation indicates that the number of hotels is likely to increase further as more are planned, mainly of middle or economy standard. Investment plans in the hotel sector in Kraków and its environs envisage 37 new facilities either underway or being prepared. The high-class sector will soon gain a five-star conference centre at *Rondo Grunwaldzkie* and a four-star hotel near the main railway station (approximately 300 beds). Provided that the annual 10% growth rate continues in the years to come, Kraków's hotel accommodation capacity may reach 11,000 rooms by 2012 (ROTTER 2006).

5.2. OTHER TOURIST ACCOMMODATION FACILITIES

There are around 190 other facilities in Kraków differing in type and standard, offering around 9600 beds all-year-round and a further 6800 beds seasonally. Some of these, e.g. some guest rooms and apartments, are of equivalent standard to hotels in terms of the quality of service and amenities, while student hostels, tourist hostels and other hostel-type facilities offer budget accommodation all year round. The number of hostels is growing at a particularly high rate (Kraków is witnessing a 'hostel boom'). In 2006 about 70 operated in the city, while at the end of 2007 there were as many as 80 (ROTTER 2006). Since the term 'hostel' covers various tourist facilities, it is difficult to clearly specify their standard. The name 'hostel' is generally used by budget

uznać za „typowe” hostele, ze względu na zakres świadczenia usług odpowiadający tego rodzaju obiektom na świecie. Jednym z czynników szybkiego rozwoju tego rodzaju bazy jest brak ograniczeń planistycznych i architektonicznych dla gestorów oraz szybki zwrot poniesionych przez nich nakładów finansowych.

Krakowskie hostele są to obiekty o zróżnicowanej pojemności (od 10 do ok. 200 miejsc noclegowych). Oferują zróżnicowany zakres usług w ramach opłaty za jedną dobę pobytu – cena może obejmować jedynie wynajem umeblowanego pokoju (lub miejsca w pokoju) z dostępem do sanitariatów lub może obejmować także szeroki zestaw usług towarzyszących. Hostele w Krakowie są zlokalizowane najczęściej w niewielkiej odległości od głównych atrakcji turystycznych miasta – przeważają lokalizacje w otoczeniu Starego Miasta, Dworca Głównego oraz na terenie dzielnicy Kazimierz. Kilka hosteli zlokalizowano bezpośrednio w obrębie Starego Miasta. Hostele powstały także w sąsiedztwie głównych dróg prowadzących do centrum Krakowa. Klientami tego rodzaju bazy są zazwyczaj ludzie młodzi (część hosteli stosuje zniżki dla studentów), dla których w ramach ceny noclegu oferuje się często dostęp do internetu, możliwość korzystania z kuchni czy pralni. W hostelach działa recepcja, dlatego też obiekty mogą świadczyć usługi informacji turystycznej, rezerwacji biletów, organizacji wycieczek, imprez, sprzedaży wybranych produktów żywnościowych, wydawnictw turystycznych itp. Cena noclegu w hostelu waha się pomiędzy 10 a 30 euro za miejsce w pokoju wieloosobowym. W niektórych obiektach stosuje się wyższe ceny w czasie weekendów.

Podaż turystycznych miejsc noclegowych w mieście zwiększa wynajmowanie mieszkań w systemie dobowym, określanych jako „apartamenty” (ROTTER 2006). Jest to nowa forma działalności turystycznej, która upowszechniła się na początku XXI w. wraz ze znaczącym wzrostem przyjazdów turystów zagranicznych do Krakowa. Wynajmowane turystom apartamenty dysponują zazwyczaj 1–3 pokojami, wyposażoną kuchnią lub aneksem kuchennym oraz łazienką. W większości są to obiekty niedawno wybudowane lub odnowione, z nowoczesnym wyposażeniem. Rezerwacja i sprzedaż miejsc noclegowych w apartamentach jest dokonywana głównie za pośrednictwem stron internetowych, stąd określenie ich pojemności recepcyjnej jest stosunkowo trudne. W mieście obiekty te nie są również specjalnie oznakowane. W przypadku dłuższych pobytów, a także pobytów o charakterze rodzinnym lub towarzyskim, apartamenty stanowią konkurencję dla hoteli.

facilities such as student hostels and guest rooms as well as apartments for rent. About 40 may be considered ‘typical’ hostels in terms of the scope of services provided which correspond with similar facilities in other countries. The factors which contribute to the rapid development of such accommodation facilities include a lack of planning and architectural constraints and a rapid return on financial investment.

Kraków hostels differ in capacity (from 10 to around 200 beds). They offer varied services for a stay – the rate may merely include the hiring of a furnished room (or a bed in the room) with access to sanitary facilities or in addition a wide range of auxiliary services. Hostels in Kraków are usually located close to the city’s main tourist attractions – around the Old Town, the main railway station and in the Kazimierz district. A few hostels are located directly within the Old Town. Hostels have also sprung up near the main access routes leading to the centre of Kraków. Customers of such tourist facilities are usually young people (some hostels offer discounts for students) for whom access to the internet, kitchen and laundry is often provided. Hostels have reception rooms, so they may also provide, among other things, tourist information, ticket booking, organise tours and other events, and also sell selected food products. The rate for a night ranges from 10–30 EUR per bed in a shared room. Some hostels offer higher weekend rates.

The hire of apartments on a daily basis is another option in the accommodation supply in the city (ROTTER 2006). It is a new form which has become popular in the early 21st c. with the growing influx of foreign tourists to Kraków. Apartments rented to tourists usually have one to three rooms, a fully furnished kitchen (or a kitchen annex) and a bathroom. Mostly they are newly built or refurbished, with modern amenities. Apartment booking takes place chiefly *via* the internet, so it is relatively difficult to determine the reception capacity of such facilities. They have no specific marking. For longer stays as well as family and social events, apartments are competitive with hotels.

6. ZAKOŃCZENIE

Obecnie Kraków bez wątpienia korzysta ze sprzyjającej koniunktury na międzynarodowym rynku turystycznym, a światowe tendencje w turystyce oraz uwarunkowania wewnętrzne stwarzają tu korzystną perspektywę dla dalszego rozwoju turystycznego ruchu przyjazdowego. W przeszłości turystyka stanowiła w Krakowie jedynie dodatkową funkcję w stosunku do innych funkcji miasta. W pierwszej dekadzie XXI w. turystyka zaczyna już jednak urastać do rangi jednej z głównych funkcji, a jej znaczenie strategiczne znajduje wyraz m.in. w zapisach dokumentów planistycznych oraz działaniach władz miejskich.

Rolę turystyki, jako elementu gospodarki lokalnej oraz ważnego instrumentu pobudzania miejscowej przedsiębiorczości, zaczęto dostrzegać w Krakowie już w latach 90. XX w. Ponieważ do najważniejszych czynników rozwoju i kształtowania funkcji turystycznej miasta, oprócz omówionego potencjału turystycznego, należą także, pełnione przez Kraków, funkcje metropolitalne, to, wraz z ich rozwojem, rozpoczął się w mieście równoczesny wzrost liczby i zakresu kontaktów społecznych (m.in. handlowych, kulturalnych, naukowych, towarzyskich itd). Wzrosła tym samym ranga miasta na arenie ogólnokrajowej i międzynarodowej.

Kraków po okresie socjalizmu może stanowić modelowy przykład przestrzenno-funkcjonalnej transformacji miasta w Europie Środkowej pod wpływem rozwoju turystyki w warunkach wolnorynkowych. Rozwój ten nie odbywa się jednak bez licznych problemów społecznych, kulturowych, przestrzennych i gospodarczych. Wraz z napływem coraz większej liczby turystów, pojawiają się sytuacje konfliktowe, typowe dla „dojrzałych” obszarów recepcji turystycznej, których rozwiązywanie wymaga dużego zaangażowania ze strony władz miasta oraz branży turystycznej. W najbliższej przyszłości, podstawowym celem wszystkich zainteresowanych stron będzie poszukiwanie rozwiązań organizacyjno-przestrzennych i wypracowanie takich propozycji ofertowych (produktowych), aby po okresie euforii, związanej z „turystycznym boomem”, nastąpiło utrwalenie rozwoju turystycznego Krakowa wraz z realizacją jego społeczno-gospodarczych funkcji.

6. CONCLUSIONS

There is no doubt that Kraków is currently benefiting from a boom in international tourism, with world tourist trends and domestic conditions creating good prospects for the further development of incoming tourism. In the past, tourism in Kraków played only an auxiliary role to other functions of the city, however, in the first decade of the 21st c. the role of tourism has begun to grow into a major function, its strategic importance being stressed, among other things, in planning documents and other measures undertaken by the city authorities.

The role of tourism as an element of the local economy and important instrument in stimulating local entrepreneurship, began to be appreciated in Kraków as early as the 1990s. As, in addition to the tourist potential discussed above, the metropolitan functions of Kraków are major factors contributing to the development of the city's tourist function, a growing number and extent of exchanges (e.g. commercial, cultural, academic, social events etc) have begun to take place simultaneously. This has led to the city's higher profile in both the Polish and international arena.

After the communist era came to an end, Kraków has stood as a model example of the social and functional transformation of a central European city influenced by the development of tourism under market conditions. This development is not, however, without social, cultural, spatial or economic cost. With the influx of a growing number of tourists, conflicts typical of 'mature' tourist reception areas emerge. Dealing with such conflicts requires commitment from the city authorities and the tourist industry. In the near future, the main objective for all the stakeholders will be to seek adequate organisational and spatial solutions and to work out offers (products) to sustain tourist development in Kraków along with its social-economic function once the period of euphoria associated with the 'tourist boom' is over.

BIBLIOGRAFIA – BIBLIOGRAPHY

- FARACIK R., 2006, *Turystyka w strefie podmiejskiej Krakowa*, Wydawnictwo Instytutu Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ, Kraków, 138.
- FARACIK R., 2007, *Dziedzictwo kulturowe Podgórze i możliwość jego wykorzystania w turystyce*, [w:] A. Stasiak, *Kultura i turystyka. Razem czy oddzielnie?*, Wyd. WSTIH w Łodzi, 31–46.
- GÓRKA Z., 2004, *Krakowska dzielnica staromiejska w dobie społeczno-ekonomicznych przemian Polski*, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ, Kraków, 130.
- JACKOWSKI A., 2000, Łagiewniki w systemie ośrodków pielgrzymkowych Polski i świata, *Peregrinus Cracoviensis*, 9, 145–155.
- KUREK W. (red.), 2007, *Turystyka*, Wyd. Nauk. PWN, Warszawa.
- Małopolska Organizacja Turystyczna, 2006, *Badanie ruchu turystycznego w Krakowie w roku 2006. Raport końcowy*, Kraków.
- MIKA M., ROTTER K., 2005, Urban tourism in Kraków at the period of socio-economic transition in Poland, [w:] J. Wyrzykowski (red.), *Conditions of the foreign tourist development in Central and Eastern Europe*, Urban tourism present state and development perspectives, Institute of Geography and Regional Development, 8, Wrocław, 303–318.
- PAWLUSIŃSKI R., 2006, Tourism – a new function of post-socialistic city. Case study of Nowa Huta (Cracow), *Acta Facultatis Studiorum Humanitatis et Naturae Universitatis Presoviensis, Folia Geographica*, 10, 412–418.
- PAWLUSIŃSKI R., 2007, Wydarzenia kulturalne a rozwój turystyki w Krakowie, [w:] A. Stasiak (red.) *Kultura i turystyka. Razem czy oddzielnie?*, Wyd. WSTIH w Łodzi, Łódź, s. 219–236.
- ROTTER K., 2004, Developpement de l'hôtellerie à Cracovie dans les années 1990–2004, *Prace Geograficzne IGiGP UJ*, 113.
- ROTTER K., 2006, *Analiza stanu i kierunków przemian bazy noclegowej w Krakowie. Raport*, Urząd Miasta w Krakowie, Kraków.
- ROTTER K., PAWLUSIŃSKI R., 2000, Infrastruktura turystyczna Starego Miasta w Krakowie, *Urbánne a krajinné štúdie*, 3, Presov, 345–354.
- ROTTER K., WILKOŃSKA A., 2007, Formy turystyki w Krakowie – stan i perspektywy rozwoju, [w:] D. Ptaszycka-Jackowska (red.), *Polska przestrzeń turystyczna*, *Prace Geograficzne IGiGP UJ*, 117, 125–139.
- SOLJAN I., MATLAK H., 2000, Pielgrzymowanie do sanktuarium Bożego Miłosierdzia w Krakowie-Łagiewnikach, *Peregrinus Cracoviensis*, 9, 157–166.
- Raport o stanie miasta*, 2006, Urząd Miasta Krakowa, Kraków.
- Strategia rozwoju turystyki w Krakowie na lata 2006–2013*, Uchwała RMK, nr CXIV/1167/06 RMK z 5 lipca 2006 r.
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Krakowa*, 2003, UMK w Krakowie.
- WARSZYŃSKA J., 1971, *Turystyka w rejonie krakowskim*, PAN, Kraków.
- WARSZYŃSKA J., 1994–1995, Kraków jako ośrodek ruchu turystycznego, *Folia Geographica, Ser. Geographica-Oeconomica*, 27–28, 255–278.
- WIĘCŁAW J., 2000, Nowe centra handlowe w strukturze przestrzenno-funkcjonalnej Krakowa, [w:] I. Jażdżewska (red.), *Miasto postsocjalistyczne – organizacja przestrzeni miejskiej i jej przemiany*, XIII Konwersatorium Wiedzy o Mieście, Łódź, 175–178.